

В. М. Лисюк,

*д. е. н., професор, головний науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур,
ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України"*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8766-4325>

Н. І. Носова,

провідний інженер, відділу ринкових механізмів та структур,

ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4830-0009>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.12.97

АНАЛІЗ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РЕАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЙОГО ВІДРОДЖЕННЯ

V. Lysyuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Researcher of the Department of Market Mechanisms and Structures,
State Institution "Institute of Market and Economic and Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine"

N. Nosova,

Leading Engineer of the Department of Market Mechanisms and Structures,

State Institution "Institute of Market and Economic and Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine"

ANALYSIS OF COMPETITION IN THE DAIRY MARKET IN THE CONTEXT OF DETERMINING REAL MEASURES FOR ITS REVIVAL

У статті викладені механізми дослідження ринку молока і молочної продукції з метою визначення реальних заходів його вдосконалення для повноцінного забезпечення населення якісними молочними продуктами власного виробництва.

Показано, що конкурентні механізми здатні суттєво позитивно впливати на розвиток суб'єктів всіх ланок ринку. Доведено, що для визначення реальних заходів вдосконалення ринку необхідно опанувати ці механізми. Наголошено, що для їх застосування слід чітко визначити релевантний ринок саме як об'єкт аналізу та регулювання.

Показано, що такий підхід дозволяє побудувати структурну модель ринку молочної продукції, як і інших товарних ринків, з визначенням логістики товарного руху на ньому. Це дає підстави для визначення слабких місць на ринку, що стримують його подальший розвиток і ефективний рух молочної продукції.

Запропоновані інтеграційні механізми і заходи позитивних структурних зрушень на ринку, що не суперечать конкурентному законодавству. Таким чином, можна підвищити конкурентоспроможність суб'єктів ринку молочної продукції та збільшити обсяги її виробництва в країні для задоволення споживчих потреб.

The article outlines the mechanisms for studying the milk and dairy market in order to determine real measures for its improvement in order to fully provide the population with high-quality dairy products of its own production.

It is shown that competitive mechanisms are capable of significantly positively influencing the development of entities of all market segments. It is proved that in order to determine real measures for improving the market, it is necessary to master these mechanisms. It is emphasized that for their application, the relevant market should be clearly defined as the object of analysis and regulation.

It is shown that such an approach allows building a structural model of the dairy market, as well as other commodity markets, with the definition of the logistics of commodity movement on it.

It is clear that such an analysis is based on knowledge of the technology of milk production as raw material in farms, its processing at dairy and cheese factories, the production of fermented milk products, condensed milk and other dairy products.

Analyzing the state of competition in the dairy market, the paper notes, firstly, that the relevant market is tied to each logistics link, and, secondly, we can objectively determine competition and the nature of competitive relations only within the relevant markets.

The authors of the article combine the analysis of competition in the relevant dairy markets with the economic analysis of the activities of economic entities in these markets. In the course of such an analysis, the negative dynamics of the profitability of market entities is determined in comparison with the course of the logistic chain of commodity movement — from the producer of powdered milk — its processing to consumption. At the same time, the contradiction of such a phenomenon with the process of pricing along the course of commodity movement along the entire logistic chain is determined. Thus, as the goods move along the logistic chain, the gradual production of added value of dairy products ensures its price growth. But the monopsony behavior of retail chains introduces a certain dissonance into the logic of this process, which gives rise to the introduction of certain regulatory measures in this sector.

This provides grounds for identifying weaknesses in the market that hinder its further development and the effective movement of dairy products.

Integration mechanisms and measures for positive structural shifts in the market that do not contradict competition legislation are proposed. In this way, it is possible to increase the competitiveness of dairy market entities and increase the volume of its production in the country.

Ключові слова: ринок молочних продуктів, молоко-сировина, релевантний ринок, тенденції, конкуренція, межі ринку, суб'єкти ринку, конкурентоспроможність, додана вартість, організаційно-економічний механізм.

Key words: dairy market, milk as raw material, relevant market, trends, competition, market boundaries, market entities, competitiveness, added value, organizational and economic mechanism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Виробництво молока й молочних продуктів в Україні носить гостро соціальний характер, що характеризується значним попитом населення на молочну продукцію в обсягах медичних норм. За останній період обсяг виробництва молока й молочних продуктів у розрахунку на одну людину на рік скоротився до 254,3 кг, не дивлячись на скорочення населення. У той же час медична норма споживання молочних продуктів на

душу населення має складати 390 кг на одну людину на рік [1, 2]. А дисбаланс між фактичною й "медичною" споживчою ємністю молочного ринку ще збільшився в останні роки.

Суттєве відставання від "медичної" норми споживання молочних продуктів багато в чому зумовлено руйнуванням сировинної бази молочної промисловості, що спричинило дефіцит молочної сировини, і, як наслідок, — обмеження у обсягах виробництва й реалізації готової молочної продукції.

В остання часи в країні склалась спільна першочергова необхідність відновлення сировинної бази. І

це має передбачати стратегія інтенсифікації виробництва молока на основі розвитку сучасних форм концентрації тваринництва у поєднанні із заходами збільшення продуктивності молочного стада. Таке стратегічне розуміння відродження молочного тваринництва повністю співпадає з розробленою вченими-аграріями країни Національною доктриною продовольчої безпеки країни. У цій доктрині поряд з основними напрямками економічної політики визначено "... створення нових технологій глибокої та комплексної переробки продовольчої сировини, способів зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції". На жаль, цю доктрину ще не реалізовано.

У руслі цієї доктрини автори статті пропонують власний підхід відродження ринку молока і молочної продукції на основі аналізу конкурентних механізмів, що діють на ринку, та впровадження регулюючих заходів посилення їх позитивного впливу на розвиток. Отже, конкурентні ринки стають драйверами економічного розвитку держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у розвиток теорії конкуренції внесли такі провідні вчені: Д. Рікардо, Дж. Кейнс, Е. Чемберлін, а також відомі українські вчені: Геєць В. М., Книш М. І., Ліпсіц І. В., Борисенко З. Н., Точилін В. А., Сумець О. М., Соколенко С. І. та інші. У більшості публікацій автори представляють структуру національної економіки, що складається з безлічі ринків. Причому в структурі національного господарства особливе місце належить реальному сектору економіки, що складається з товарних ринків або ринків реальних товарів і послуг. Робота цих авторів виконувалась в руслі прийнятих в Україні правил конкуренції [3, 4].

Але на ринках, згідно теорії, формуються конкурентні відносини між їх суб'єктами, що, як відомо, значно впливають на розвиток як самих суб'єктів, так і ринків в цілому. Саме ці факти пропонується дослідити у цій статті.

Аналізу стану ринку молока і молочної продукції у країні постійно присвячують увагу вітчизняні дослідники. Вони у своїх публікаціях застосовують різні дослідницькі механізми щодо аналізу функціонування всіх господарюючих суб'єктів цього ринку, фіксують їх сучасний стан та шукають перспективи їх подальшого розвитку. Слід відмітити, що дослідження як на початку сторіччя, так і у останні передвоєнні роки продовжують фіксувати негативні тенденції — падіння ємності ринку молока, скорочення обсягів виробництва молочної продукції та чисельності молочного стада [5—14]. Наразі кардинальних позитивних змін у молочній сфері, незважаючи на прийняття ряду законодавчих актів, не спостерігається й досі.

Як у даних публікаціях, так і у останні роки більшість авторів, що присвячують свої дослідження ринку молока й молочної продукції, йдуть традиційним шляхом, серед них відомі фахівці: Величко А. Є. [5], Ульянченко О. В. [6], Нікішина О. В. [7-8], Соколюк К. Ю. [9], Линецька Я. [10], Жупінас О. [11], Ніколюк О. В. [12], Джеджула В. В. [13] та ін.

Враховуючи ринковий статус національної економіки, і, відповідно, її ринкову структуру, у тому складі ринків молочної продукції, слід зауважити, що більшість вищезазначених і інших авторів ігнорують цей факт у своїх дослідженнях та рекомендаціях. Тобто розглядають лише окремі, на їх погляд найважливіші проблеми, пропускаючи весь відтворювальний цикл логістичного ланцюга ринку молочної продукції.

Таке ж методологічне упущення припускають державні регуляторні органи, що не застосували необхідні механізми укрупнення виробників молока-сировини, тобто створення стійких ефективних кооперативів виробничого типу. Це б надало останнім можливість значно підвищити ефективність та обсяги виробництва.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Викладені у статті дослідження орієнтовані на розвиток ринків молочної продукції з вдосконаленням конкурентних відносин між суб'єктами, що господарюють на них. Саме на такому підході сформована мета статті, що полягає у пошуку і визначенні оптимальних шляхів розвитку цих ринків і застосування відповідних організаційно-економічних механізмів цілеспрямованого регуляторного впливу з врахуванням конкуренції на них.

У такому контексті були поставлені такі завдання:

1. Визначити особливості застосування сучасних підходів до аналізу конкуренції на ринку молочної продукції України.
2. Побудувати логістично-ланцюгову структурну модель ринку та визначити релевантні ринки у структурі такої моделі.
3. Проаналізувати стан конкуренції на релевантних ринках кожної з ланок логістичної моделі.
4. Визначити та обґрунтувати механізми регуляторного позитивного впливу на розвиток ринку та об'єкти їх застосування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У теорії ринкової економіки конкуренція і ринок нероздільні, власне так і стверджується, що без конкуренції ринок неефективний і вимагає зовнішнього втручання, тобто регулювання. Тому і дослідження ринку як методологія не може обійти розгляд проблеми аналізу конкуренції на ньому.

Сьогодні позитивний вплив конкуренції на функціонування економіки, як на мікроекономічному, так і на макроекономічному рівні загально визнано і відображено в численних роботах економістів-теоретиків. Проте, теорія і досвід розвинених країн стверджують, що на макроекономічному рівні конкуренція сприяє неухильному зростанню продуктивності праці і відтворенню капіталу. При цьому ресурси постійно перерозподіляються на користь динамічно зростаючих суб'єктів ринку — а ринок капіталу і ринок праці (за умови досить розвиненої інституціональної ринкової інфраструктури) підтримують необхідний, але контрольований, доступ до ресурсів перспективнішого бізнесу.

Позитивний вплив конкуренції позначається й у вдосконаленні принципів та інструментів ефективного корпоративного управління, на яких базується контроль

інвесторів, власників і працівників за управлінням інвестиціями, капіталом і виробництвом. Це змушує менеджерів працювати ефективніше, оскільки шанси банкрутства на конкурентних ринках досить високі, а небезпека втратити усі блага, що поступають від бізнесу, часто виявляється сильним стимулом.

Але конкуренція має певні межі, а конкурентна поведінка суб'єктів ринку має свої правила, що фіксуються в країнах прийняттям законодавчих норм щодо захиту економічної конкуренції і з метою стримування негативних антиконкурентних дій монопольних утворень. Такі законодавчі норми прийняті й в Україні [1, 2].

Слід зазначити, що конкурентні відносини виникають лише в ринковій економіці в межах її ринків. І першим кроком при аналізі конкуренції є визначення цих ринків, що стають об'єктом дослідження. Основні правила такого визначення прописані у "Методиці визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку" (у подальшому по тексту — "Методика") [4]. Але деякі загальні положення Методики потребують уточнення і роз'яснення, особливо у сфері їх застосування на конкретних — релевантних ринках, що у подальшому ми продемонструємо на ринках молочної продукції.

Як відомо, статус релевантного ринку, який ми обираємо у якості об'єкту дослідження, визначається за трьома граничними параметрами, а саме: товарні, географічні та часові межі цього ринку. Згідно Методики, товарні межі будь-якого ринку визначаються шляхом формування групи взаємозамінних товарів, у межах якої споживач може обирати для задоволення своїх потреб будь-який. Отже, якщо у якості об'єкта дослідження обирається ринок молока або молочної продукції, то для конкурентного дослідження необхідно встановлення його релевантного статусу, а для цього слід конкретизувати групу взаємозамінних товарів. Таким чином, цей загально означений ринок може поділитись на декілька релевантних ринків, а саме, один з них — ринок молока як виробник і постачальник сировини ринку для подальшої переробки, в межах якого господарюють виробники молока-сировини: особисті селянські та фермерські господарства, сільгосппідприємства, молочарські кооперативи тощо. Крім того, до суб'єктів цього ринку можливо додати зовнішніх постачальників сухого молока, яке може розглядатись як продукт-субститут молока-сировини для подальшого виробництва молочних продуктів.

За товарними ознаками можливо віділити й інші релевантні ринки кожного з молочних продуктів, що вироблені у процесі переробки молока-сировини. А кожен з молочних продуктів не є заміниками один одного з точки зору уподобань споживачів. Так, наприклад, кисломолочна продукція не є заміником вершковому маслу, також як останнє — твердим сиrom. Кожен з продуктів переробки молока-сировини виробляється за особистими технологіями, має свій окремий спеціалізований попит і може формувати одноосібно товарні межі релевантного ринку, визначеному по цьому товару.

При цьому, якщо мова піде про молоко-сировину, то з нашої точки зору, цей продукт, як сировина для переробки і подальшого виробництва молочних про-

дуктів не має заміника з позиції масового попиту. Овече та козяче молоко в Україні займає незначну частку на ринку. А виробництво молочних продуктів без лактози та рослинного походження споживає зовсім незначна частка населення, що не впливає на весь ринок. Спроба переробників замінити натуральне молоко-сировину сухим наштовхується на протидію споживчого попиту та певних правил.

Географічні (територіальні) межі релевантного ринку теж визначаються за правилами, в основі яких покладено встановлення зони розповсюдження товару. Географія цих зон і відстань від виробника до точок реалізації і споживання (або площі, на якій реалізується товар) залежить від багатьох факторів, а саме: фізичні і технічні особливості товару, їх тривалість, особливості логістики зберігання, транспортування, упаковки тощо. Крім того, на географічні межі ринку можуть впливати особливості територіального попиту на цей продукт [4].

Так, для релевантного ринку молока-сировини територіальні межі залежать від: зовнішньої температури та наявності охолоджувальних пристроїв на фермах; відстані транспортування до місця переробки; наявності крупних молочних ферм у регіоні, або розпорошених по території малих господарств тощо. У такому разі, для останнього варіанта доцільно проводити політику інтеграції як між самими дрібними виробниками молока-сировини, об'єднуючи їх у кооперативи, або фермерські господарства інтергувати з промисловими переробниками молока.

У разі розширення меж ринку до міжнародного рівня, до його аналізу додається оцінка ступеню відкритості ринку (CBP) за Методикою:

$$CBP = \frac{O_y}{O_{pt}} 100\% \quad (1),$$

де O_y — обсяг ввезеного (імпортованого) товару;
 O_{pt} — загальний обсяг реалізованого на даній території товару

Як правило, таке розширення стосується релевантних ринків твердих молочних продуктів зі значним терміном зберігання: згущеного молока, твердих сирів, вершкового масла, сухого молока, казеїну. Зрозуміло, що такий ринок більш привабливий для інвесторів, оскільки має експортну перспективу.

І третя характеристик релевантного ринку — часові межі теж потребує певного уточнення, оскільки у методиці ця характеристика має подвійне трактування. З одного боку, — трактується як проміжок часу встановлення стабільної структури ринку, а товарно-грошові відносини на ринку знаходяться у рівноважному стані. З іншого боку, — його прив'язують до періоду повного обороту авансованого капіталу у виробництво відповідно визначеного товару. При цьому, за Методикою, рекомендується, якщо цей період перевищує один рік, то часові межі ринку можуть розширюватись до трьох періодів обороту капіталу [4].

З практичної точки зору це може бути певним орієнтиром для інвесторів, які бажали б впроваджувати певні проєкти у молочний бізнес. Отже, у стабільному ринку менше ризиків, а термін окупності вкладених інвестицій задовільний.

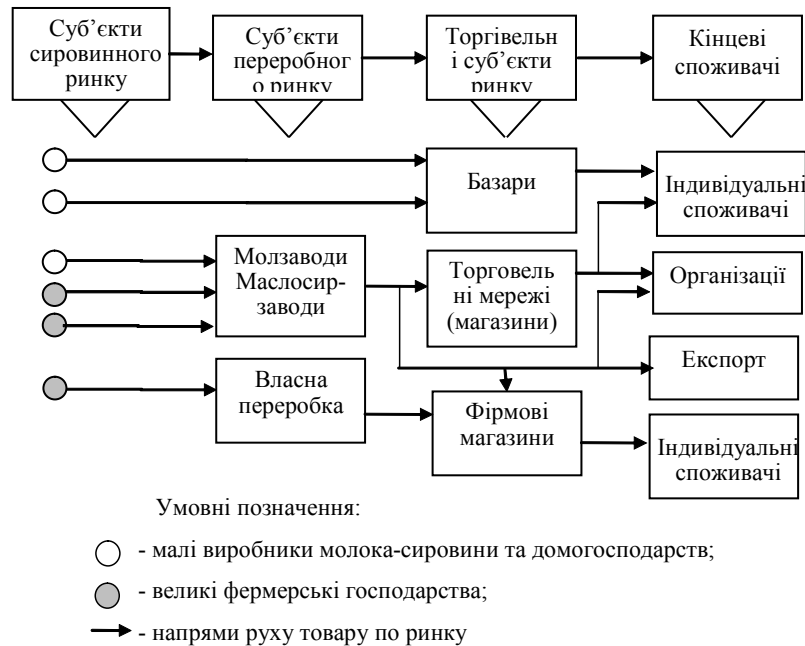

Рис. 1. Схема товарного руху молока і молочної продукції на ринку

Джерело: розроблено авторами.

Таким чином, у ході визначення параметрів ринку: товарних, географічних і часових меж, можливо побудувати його модель, що базується на його ланковій сегментації і визначені ланцюгів товарного руху між суб'єктами тієї чи іншої ланки від виробництва молока-сировини до кінцевого споживання виробленого продукту (рис. 1).

На схемі (рис. 1) можна прослідкувати товарний рух молочної продукції між суб'єктами ланково-структурованого ринку. При цьому показано, що дрібні виробники молока-сировини здатні реалізовувати свою продукцію через міські базари і використовувати для власних потреб. При відповідному контролі якості і зручній логістиці вони можуть постачати свою продукцію переробникам.

Великі виробники постачають молоко-сировину заводо-виробникам кінцевої молочної продукції. Як у першому, так і у другому випадку, цінові колізії виникають у більшості випадків при домінуванні переробників. Крім того, успішні великі виробники часто налагоджують у себе власну переробку сировини у кінцевий продукт споживання: пастеризоване молоко, кисломолочну продукцію, йогурт, ряжанку, сметану, кисломолочний сир, м'які сири і її продаж, тим самим створюючи конкуренцію на секторі реалізації.

Сьогодні, незважаючи на значну кількість малих суб'єктів виробництва молока-сировини, конкуренції між ними не спостерігається через наявний дефіцит продукту. Що стосується конкуренції між малими і великими виробниками у цьому сегменті ринку, то вона поглинається прямими договорами постачання останніх переробникам.

Автори підкреслюють, що вже на етапі визначення релевантного ринку будь-якої продукції у ході визначення його меж, структури логістичних ланцюгів товароруку можливо виокремити основні напрями його вдосконалення і розвитку. Подальший аналіз, пов'язаний

з ланковою структурою цього ринку, може привернути увагу інвесторів з точки зору вибору виду бізнесу: у сировинний, у переробний чи у інші види діяльності на цьому ринку. Для цього необхідно додатково провести економічний аналіз, зокрема, в аспекті прибутковості господарюючих суб'єктів, інвестиційної привабливості цієї сфери діяльності, можливої державної підтримки тощо. Крім того, орієнтиром для них може бути показник середньої рентабельності діяльності господарюючих суб'єктів. Дослідження показали, що середня рентабельність суб'єктів ринку по кожній з трьох ланок (R_{1-4}) співвідноситься наступним чином:

$$R_1 < R_2 < R_3 < R_4 \quad (2).$$

Таке співвідношення показує, що середня рентабельність діяльності господарюючих суб'єктів за напрямом товарного руху по ринку зростає. Така тенденція пояснюється наступним: $R_2 > R_1$ обумовлюється нарощуванням споживчої вартості товару за рахунок випереджаючих темпів виробництва доданої вартості більш масштабного виробництва вищої продуктивності праці у цьому секторі. У той час, як у першій сировинній ланці переважають малі молочні ферми, роздіблені (більш 60 %) з низьким рівнем продуктивності праці, це вказує на необхідність посилення державної політики у бік їх укрупнення і підтримки. І лише у такому разі діяльність у цьому секторі ринку буде інвестиційно привабливою.

У торговельній ланці вища рентабельність обумовлена моносонічним становищем великих торговельних мереж і відповідним ціновим зловживанням через ринкову владу. Це є однією з причин цінового зростання на ринку. Але Антимонопольний комітет України, на жаль, не звертає на це уваги.

Найвища рентабельність на цьому ринку у четвертій ланці, оскільки у секторі споживання відбувається процес трансформації споживчої вартості кінцевого товару у споживчу вартість товару більш високого рівня. Тобто споживча вартість молокопродукта перетворюється

у споживчу вартість людського потенціалу (у вигляді спроможності до праці чи прояву інших якостей людини, наприклад, творчих тощо). А, як відомо, інвестиції у людський капітал, у його інтелект сьогодні найбільш привабливі, і без них переходити до масштабних проєктів на базі штучного інтелекту неможливо.

З таких позицій розвиток конкуренції на ринку молочної продукції має розглядатись у двох площинах. По-перше, у горизонтальній площині, шляхом зняття бар'єрів до інтеграції малих ферм і створення на їх базі кооперативів. Для цього слід вдосконалити нормативну базу і чітко посилити заохочуючі стимули малих власників великої рогатої худоби (корів) до об'єднання.

У другій площині доцільно застосовувати механізми вертикальної інтеграції виробників молока-сировини з переробниками, що дозволить скоротити транзакційні витрати на ринку, впорядкувати постачальну логістику та ціноутворення. Крім того, великі переробні підприємства здатні надавати фінансову підтримку власним постачальникам сировини нахвал агрохолдингам.

При розробці державної стратегії відродження ринку молочної продукції підвищення конкурентоспроможності його суб'єктів має передбачати також впровадження гнучких регуляторних механізмів, у тому складі і селективного регулювання [14]. Конкурентоспроможність як виробників молока-сировини, так і його переробників значно підвищиться. Національним конкурентним законодавством така інтеграція не заборонена.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У дослідженні, результати якого наведено у статті, можна виокремити наступні висновки:

1. Підкреслено, що добросовісна конкуренція чинить позитивний вплив на розвиток товарних ринків, у тому числі на ринок молока і молочних продуктів.

2. Підкреслюючи термін "добросовісна", автори наголошують на обережному поводженні з впровадженням регулюючих заходів щодо непередуманої демонополізації на ринку з метою впровадження конкуренції, оскільки вони можуть мати зворотній економічний ефект шляхом руйнування крупнотоварного виробництва. Тому їх прийняттю має передувати всебічний аналіз наслідків.

3. На прикладі ринків молочних продуктів автори доводять, що напрями їх вдосконалення можливо достовірно визначити на основі аналізу конкуренції. Причому такий аналіз може мати об'єктивні і достовірні результати, якщо його проводити на чітко визначених, так званих релевантних ринках з встановленням їх меж — товарних, географічних і часових.

4. Проведення такого аналізу на визначених релевантних ринках молока і молочної продукції дозволить побудувати структурно-ланкову логістичну модель ринку, визначити його проблеми та напрями і механізми їх усунення.

5. До найбільш актуальних напрямів розвитку цього ринку відноситься відродження крупнотоварного виробництва у сировинному секторі на основі впровадження інтеграційних механізмів і посилення потужності

фермерських господарств, що потребує створення і прийняття відповідної державної стратегії.

6. Подальший розвиток товарних ринків взагалі, і молочної продукції зокрема, вбачається у вдосконаленні регуляторних механізмів їх підтримки. В свою чергу, таке вдосконалення можливе на основі об'єктивної оцінки на релевантних ринках рівня цінової конкуренції, що може бути аналітичним підґрунтям для розробки цільової стратегії.

Література:

1. Чагаровський В. П. Молочна галузь України та її майбутнє через 10 років: проблеми, національна програма розвитку та державна підтримка. 2020. URL: <https://agropolit.com/blog/412-molochna-galuzu-krayini-ta-yiyi-maybutnye-cherez-10-rokiv-problemi-natsionalna-programa-rozvitku-ta-derjavna-pidtrimka>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Конкурентне законодавство України: Юридичний збірник: Наукове видання. Київ: АМКУ. 2002. 296 с.
4. Про затвердження Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку: Розпорядження Антимонопольний комітету України № 49-р від 05.03.2002. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02#Text>
5. Величко А.Є., Кухарук Р.М., Маслова І.В., Пухлякова М.В. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. Агросвіт. 2021. № 16. С. 62-68. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.16.62 <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3480&i=7>
6. Ульяновченко О.В. Дотаційний механізм у системі конкурентоспроможності виробництва молока в Україні. Економіка АПК. 2011. № 9. С. 10-19.
7. Нікішина О.В., Чеботарьова Н.Й. Забезпечення системних властивостей ринку молочних продуктів України в умовах війни та безпекових загроз. Агросвіт. 2024. № 23. С. 76—84. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.23.76>
8. Нікішина О.В., Чеботарьова Н.Й. Методичний підхід та рекомендації до комплексного оцінювання ринку молочної продукції на засадах загрозовості та збалансованого розвитку. Grail of Science. 2025. № 51. С. 380—400. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.18.04.2025.047>
9. Соколюк К.Ю. Вдосконалення організаційно-економічного механізму функціонування українського ринку молока та молочних продуктів в умовах війни. Економічні інновації. 2024. № 26 (3 (92)). С. 104—115. doi:[https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.3\(92\).104-115](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.3(92).104-115)
10. Лінецька Я. Динаміка виробництва молока у 2021: головний вал молока забезпечують МТФ. 21.01.2022. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/virobnictvo-moloka-u-2021-skorotilosa-na-59-golovnij-val-moloka-zabezpecuut-mtf>
11. Жупінас О. Національна молочна галузь має стати передовою і технологічною, і для цього насправді є можливість. Асоціація виробників молока. 20.01.2023. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/nacionalna-molocna-galuz-mae-stati-peredovou-i-tehnologicnou-i-dla-cogo-naspravdi-e-mozlivist>

12. Лисюк В.М., Ніколюк О.В. Механізми стратегічного управління розвитком ринку молока в Україні. Економічні інновації. 2022. № 24.1 (82). С. 77—85. [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.3\(84\).77-85](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.3(84).77-85)

13. Дзеджула В.В., Єпіфанова І.Ю., Гладка Д.О. Ринок молочної галузі: стан та тенденції розвитку. Економіка і суспільство. 2018. № 18. С. 382—388. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/53.pdf

14. Методичне та інституціональне забезпечення селективного регулювання товарних ринків: монографія. За ред. Б.В. Буркинського та О.В. Нікішиної. Оdesa: ДУ "ІРЕД НАНУ". 2024. 374 с.

References:

1. Chaharovskyy, V. P. (2020). "The dairy industry of Ukraine and its future in 10 years: problems, national development program and state support", available at: <https://agropolit.com/blog/412-molochna-galuzukrayini-ta-yiyi-maybutnye-cherez-10-rokiv-problemi-natsionalna-programa-rozvitku-ta-derjavna-pidtrimka> (Accessed 30 May 2025).

2. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2025), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 10 May 2025).

3. AMCU (2022), Konkurentsijne zakonodavstvo Ukrainy: Yurydychnyj zbirnyk [Competition Legislation of Ukraine. Legal Collection: Scientific Edition], AMCU, Kyiv, Ukraine.

4. Antimonopoly Committee of Ukraine (2002), Order "On approval of the Methodology for determining the monopoly (dominant) position of economic entities in the market", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02#Text> (Accessed 30 May 2025).

5. Velichko, A.E. Kuharuk, R.M., Maslova, I.V. & Pukhlyakova, M.V. (2021), "State and prospects for the development of the market of milk and dairy products in Ukraine", Agrosvit, vol. 16, pp. 62-68, available at: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3480&i=7> (Accessed 30 May 2025). <https://doi.org/10.32702/2306-6792-2021.16.62>

6. Ulyanchenko, O.V. (2011), "Subsidy mechanism in the system of competitiveness of milk production in Ukraine", Economics of the Agricultural Industry. vol. 9. pp. 10—19.

7. Nikishyna, O.V. and Chebotarova, N.Y. (2024) "Ensuring the systemic properties of the Ukrainian dairy market in conditions of war and security threats", Agrosvit, vol. 23, 76—84. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.23.76>.

8. Nikishyna, O.V. and Chebotarova, N.Y. (2025) "Methodological approach and recommendations for a comprehensive assessment of the dairy market on the basis of threat resistance and balanced development", Grail of Science, vol. 51, 380—400. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.18.04.2025.047>

9. Sokolyuk, K. (2024). "Improving the organizational and economic mechanism of the functioning of the Ukrainian market of milk and dairy products in wartime", Economic Innovations, vol. 26 (3 (92), pp. 104—115. [https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.3\(92\).104-115](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.3(92).104-115)

10. Linetska, Ya. (2022), "Dynamics of milk production in 2021: the main shaft of milk is provided by MTF", available at: <https://avm-ua.org/uk/post/virobnictvo-moloka-u-2021-skorotilosa-na-59-golovnij-val-moloka-zabezpecuut-mtf> (Accessed 30 May 2025).

11. Zhupinas, O. (2023), "The national dairy industry should become advanced and technological, and there is actually an opportunity for this", Milk Producers Association, available at: <https://avm-ua.org/uk/post/nacionalna-molocna-galuz-mae-stati-peredovou-i-tehnologicnou-i-dla-cogo-naspravdi-e-mozlivist> (Accessed 30 May 2025).

12. Lysyuk, V.M. and Nikolyuk, O.V. (2022), "Mechanisms of strategic management of milk market development in Ukraine", Economic innovations, vol. 24 (3 (84), pp. 77—85. [https://doi.org/10.31520/ei.2022-24.3\(84\).77-85](https://doi.org/10.31520/ei.2022-24.3(84).77-85).

13. Dzhezdzula, V.V., Epifanova I.Yu. and Gladka, D.O. (2018), "Dairy market: status and development trends", Economy and society, vol. 18, 382—388, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/53.pdf (Accessed 30 May 2025).

14. Burkynskyi, B.V. and Nikishyna, O.V. (2024), Metodичне та інституціональне забезпечення селективного регулювання товарних ринків [Methodological and institutional support for selective regulation of commodity markets], SO "IREED NASU", Odesa, Ukraine. <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0224-9>

Стаття надійшла до редакції 06.06.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663